תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

נשאלתי על ידי רופא המתפלל ביחידות בחודש אלול, עקב שהותו בשעות הבוקר בבית החולים, האם מוטל עליו חיוב לתקוע בשופר גם כאשר אינו מתפלל בציבור.

לבירור שאלה זו, שיסודה - הבנת גדר התקנה לתקוע בשופר בחודש אלול, האם זו **חובת היחיד** [ולכן הרופא מחוייב לתקוע לעצמו ביחידות]**,** או שהתקנה היא **חובת הציבור** [ולכן אין היחיד תוקע לעצמו], יש נפקא מינות נוספות. כגון השאלה הבאה: בעל תוקע המוחזק לתקוע בשופר בראש השנה, האם יכול לטעון שמגיעה לו הזכות לתקוע בשופר גם בחודש אלול מכח חזקתו לתקוע בראש השנה. וכן הנדון מדוע לא מברכים "שהחיינו" כאשר תוקעים בפעם הראשונה בחודש אלול.

שאלות אלו ואחרות, תלויות בבירור השאלה האם תקיעת השופר בחודש אלול היא חובת היחיד או חובת הציבור, יבוארו להלן.

א.

כתב הטור בתחילת הלכות ראש השנה (או"ח סי' תקפא סע' א) "תניא בפרקי רבי אליעזר (פרק מו) בראש חודש אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר עבודה זרה, והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר (תהלים מז, ו) עלה אלקים בתרועה וגו', לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בראש חודש אלול בכל שנה ושנה וכל החודש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה, שנאמר (עמוס ג, ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, וכדי לערבב השטן. וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפילה". וכן נפסק בדברי הרמ"א (סי' תקפא סע' א) "מראש חודש ואילך מתחילין לתקוע אחר תפילת שחרית ויש מקומות שתוקעים גם כן ערבית".

בהמשך (שם סע' ג) כתב הרמ"א: "ואין תוקעין בערב ראש השנה". ועל כך מבאר המג"א (ס"ק יד) שהטעם שאין תוקעין בערב ראש השנה הוא כדי "להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחיוב, לכן מפסיקים ביום כ"ח". והוסיף המג"א: "ומכל מקום בביתו מותר לתקוע להתלמד, דדי כשמפסיק בבית הכנסת. אבל במנהגים כתוב הטעם לערבב השטן, אם כן אין לתקוע כלל".

מבואר בדברי המג"א, שלפי הטעם שאין תוקעין בשופר בערב ראש השנה כדי **להבדיל** בין תקיעות שתוקעים בראש השנה שהם "חיוב" מהתורה, לבין התקיעות שבחודש אלול שהם "רשות" בלבד - הרי שההבדלה באה לידי ביטוי בהפסקה שמפסיקים מלתקוע בשופר **בבית הכנסת**, וממילא אין מניעה לתקוע בבית כדי להתלמד. אך אם הטעם שאין תוקעין בערב ראש השנה הוא כדי "לערבב את השטן", הרי שנאסרה התקיעה בערב ראש השנה באופן מוחלט, גם כשתוקע להתלמד בביתו, [אולם המשנה ברורה (ס"ק כד) הביא את דעת האליה רבה בשם ספר האמרכל, שגם לטעם זה, עדיין רשאי לתקוע כדי להתלמד בחדר סגור].

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

ב.

מדברי המג"א, רצה רבי צבי פסח פרנק, מחבר הספר שעשועי צבי (דבריו הובאו בשו"ת ציץ אליעזר חלק יב סי' מח) להוכיח שתקיעת השופר בחודש אלול היא **חובת היחיד**, שהרי המג"א התיר לפי הטעם הראשון לתקוע בביתו כדי להתלמד כי "די כשמפסיק בבית הכנסת [לשון המג"א], ואי נימא דליחיד לא ציוו כלל לתקוע בימי אלול ואינו בכלל התקנה, אם כן מה משמיענו המג"א דליחיד מותר לתקוע בביתו, הא לזה לא ציוו לתקוע ואין לו ממה להפסיק, אלא מוכח מזה **שגם היחיד בכלל התקנה**, והיה לו להיות אסור לתקוע בערב ראש השנה בביתו, ומשמיענו המג"א דמכיון שהפסיק בבית הכנסת די לו בזה, ואיכא היכרא ומותר לו לתקוע בביתו".

שיטה זו שהתקיעות בשופר בחודש אלול הן חובת היחיד מובנת מסברא, שהרי אין סיבה שהתקנה לתקוע בשופר בחודש אלול תהיה שונה מרוב תקנות חז"ל שהן חיוב על כל יחיד [כי כשם שמצוות התורה הם על פי רוב חיוב על היחיד ולא חיוב על הכלל, כן מסתבר שגם תקנות רבנן הם "כעין דאורייתא", ומוטלות על היחיד]. ואדרבה, הרי כלל נקוט בידינו ש"כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון" (פסחים ל, א), דהיינו כשרצו חז"ל לתקן תקנות או מנהג, חיפשו דבר דומה מהתורה, ותיקנו תקנה דומה לו. ומסתבר איפוא, שהתקנה לתקוע בשופר בחודש אלול היא "כעין דאורייתא תקון" של תקיעת השופר בראש השנה, וגם גדר החיוב לתקוע בשופר באלול הוא **על יחיד** כגדר החיוב לתקוע בראש השנה שהוא חיוב על היחיד.

והב"ח (ריש סימן תקפא) כתב: "עלה אלקים בתרועה - תרועה של ראש השנה, ה' בקול שופר - תקיעות של חודש אלול". ומבוארת בדבריו **השוואה** ברורה בין תקיעות ראש השנה לתקיעות **חודש אלול,** ונוכל ללמוד מכך שגם בגדר החיוב אין הבדל בין התקיעות בראש השנה לתקיעות באלול, ושניהן מחיובי היחיד הן.

ג.

אולם לדעת הציץ אליעזר תקיעת שופר בחודש אלול היא **חובת הציבור.** וכבר בתחילת דבריו בנדון כתב ש"מעולם לא שמענו בכזאת שמי שהוא אפילו מהמדקדקים ביותר יהדר בחודש אלול כשמתפלל לעת הצורך ביחידות, שיביאו שופר לתקוע לפניו כדי לקיים התקנה לתקוע בחודש אלול, וישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים הם, ותמיד כשדבר מסופק לנו אמרינן פוק חזי מאי עמא דבר".

ועל דברי המג"א שמהם הוכיח הרב פרנק שהתקיעות באלול הם חובת היחיד, כתב הציץ אליעזר שאדרבה "מוכח בהיפך הגמור שלא היתה תקנה כלל ביחיד". שכן לפי הבנת הרב פרנק שבאמת היתה התקנה גם על היחיד ורק די היכר ההפסקה בבית הכנסת, לא מובן מדוע התיר המג"א לתקוע בבית רק כדי להתלמד, הלוא היה המג"א צריך לחדש שיש **חיוב** על היחיד לתקוע בביתו בערב ראש השנה מדין חיוב התקיעות באלול [ואין זה רק "היתר" להתלמד], ומשום ההיכר להבדיל בין תקיעות "רשות" לתקיעות "חיוב", די בכך שלא תקעו בבית הכנסת. ולכן מסיק הציץ אליעזר: "אלא בודאי

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

מוכח מזה להיפך, שלהמג"א היה פשוט שביחיד לא היתה בכלל תקנה לתקוע. אלא שאפילו הכי היה מקום לחשוב שכשאמרו שלא לתקוע בציבור בערב ראש השנה כדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחיוב (כלשונו של המג"א) כלול בזה לרבות שגם יחיד לא יתקע בביתו, כי המכוון היה שלא ישמע ביום זה של ערב ראש השנה קול שופר בכלל, כדי שיהיה ניכר על פני כל ההפסקה שבין תקיעות התקנה לבין התקיעות דראש השנה שהם דאורייתא, כי גם כשיחיד תוקע בביתו ציבור שומעים מבחוץ. על זה בא המג"א ומשמיענו שמספיק בזה ההפסקה בבית הכנסת, שהיא ההפסקה בציבור, והיינו מפני שגם תקנת התקיעה הרי היתה רק בציבור, ולכן בביתו ביחידות מותר לתקוע להתלמד, ומדייק להזכיר רק **להתלמד**, כי **תקיעה חיובית אין בכלל בבית ביחיד**, אפילו לא ביום זה של ערב ראש השנה וכנ"ל (ורק מטעם עירבוב השטן אוסר להלן בדבריו מלתקוע כלל)".

ובגדר התקנה לתקוע בשופר בחודש אלול רק על הציבור ולא על היחיד, ביאר הציץ אליעזר: "דכל דתיקנו מעין המאורע תיקנו, ותקנת התקיעה הרי היתה מפני שככה התנהגו בשעה שעלה משה להר בר"ח אלול, ושמה כתוב מפורש שהעבירו שופר **במחנה** משה עלה להר, ובמחנה פירושו בציבור, ולא ביחיד. וגם לטעמא שהמשכת התקיעה בכל החודש הוא כדי להזהיר על התשובה, גם כן הרי למדים זה ממה שנאמר אם יתקע שופר **בעיר** ועם לא יחרדו, ובעיר הרי גם כן פירושו בציבור, ולא ביחיד. ולכן כל דתיקון כעין האמור תיקון לתקוע בציבור, אבל לא היתה כל תקנה לתקוע גם ביחיד. ויתכן להסביר זאת גם בסברא, שהתעוררות מקול שופר מקבלים רק כששומעים קול השופר בציבור, והתעוררות כזאת לא באה כשתוקעין ביחיד בינו לבין עצמו. ועכ"פ איך שיהיה, שפיר מסתבר לומר שלא תיקנו אלא כעין המאורע וכעין הכתוב שהוא במחנה ובעיר והיינו רק בציבור".

הרי לנו שתי דעות, האם תקיעות חודש אלול הם חובה על היחיד או חובת הציבור. לדעת הרב פרנק תקיעות בחודש אלול הם חובת היחיד, ואילו לדעת הציץ אליעזר התקיעות הם חובת הציבור.

ד.

גם בשו"ת רבבות אפרים (או"ח ח"א סימן שצד) דן בשאלה האם תקיעת שופר באלול היא חובת היחיד או חובת הציבור, ובתחילת דבריו כתב "וחפשתי ולא מצאתי עד מקום שידי מגעת ספרים שלפני מי שדן בזה", וכתב מעצמו כדברי הציץ אליעזר, שמסתבר שהתקנה היתה **בציבור** כפי שהיה במדבר בעת שעלה משה רבינו להר ותקעו בשופר במחנה בציבור.

מאידך, כתב הרבבות אפרים בהמשך דבריו: "אבל לפי מה שהוסיף הטור שהתקינו להזהיר על התשובה ולערבב את השטן שלא ידע מתי ראש השנה, **גם ביחיד שייך טעם זה לשוב בתשובה**". והיינו שלפי הטעם שהתקנה לתקוע באלול נועדה כדי לחזור בתשובה, מסתבר כי חיוב התקיעה מוטל על **היחיד.** ודבריו אלו עומדים בניגוד לדעת הציץ אליעזר שההתעוררות לחזור בתשובה על ידי תקיעת השופר היא רק בציבור.

אולם הרבבות אפרים מסיים: "מיהו מאחר שהטור גם צירף הטעם לערבב השטן, דנראה דזה דווקא בציבור, דלכאורה למה בכל ציבור תוקעין, הרי סגי ליה לשטן אם ישמע אחת, אלא דמה קא מפקת, מי יתקע ומי לא יתקע, לכן

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

כולם תוקעים. אבל על יחיד בודאי שאינו בכלל החיוב, שאין בו צורך, לכן נלע"ד **דליכא תקנה זו רק בציבור**". כלומר, לפי הטעם שהתקיעות באלול נועדו "לערבב את השטן" כדי שלא ידע מתי ראש השנה [מאחר שלא ידע מתי ראש השנה, יעו' בב"ח בסי' תקפא ס"ק ד], הרי היה די שיתקעו בשופר בבית כנסת אחד בלבד ואז השטן כבר יהיה "מעורבב" ולא ידע מתי ראש השנה, אלא מכיון שלא שייך לומר שחלק מהציבור יהיה חייב וחלק פטור, מסתבר שהתקנה היתה לחייב את הציבור לתקוע בשופר, ומכאן שחובת התקיעה באלול מוטלת על כל הציבור [יש להעיר כי הבנה זו בדברי הטור שונה מהבנת המהרי"ל המובא במג"א, שהטעם "לערבב השטן" הוא רק הסבר **לסיבת הפסקת התקיעות** בערב ראש השנה "שיהיה סבור השטן שיום הדין כבר עבר", ואילו לפי המבואר לעיל "עירבוב השטן" הוא טעם לתקיעות **בכל** חודש אלול].

והוסיף הרבבות אפרים: "וידידי הרה"ג ר"ח קנייבסקי שליט"א כתב לי בזה, **אין נוהגים כן רק בציבור**". וכן הביא בשם רבי יעקב יצחק רודרמן, ראש ישיבת נר ישראל בבולטימור, שלא התקינו חז"ל את תקיעות השופר אלא בציבור.

גם מדברי האגרות משה (או"ח ח"ד סי' כא) נראה שסובר כי עיקר תקנת התקיעות באלול היתה בציבור, דהנה במענה לשאלה "אם אירע ששכחו לתקוע בשחרית ונזכרו במנחה אם צריכין אז לתקוע", הביא רבי משה את דברי הרמ"א ש"יש מקומות שתוקעין גם בערבית", וביאר רבי משה שהכוונה ביום דווקא [אחרי מנחה או אחרי ערבית בעוד היום גדול] "דלא מסתבר שיתקעו בלילה שאינו עת רצון בתחילתה עד אחר חצות", ומתוך כך הסיק רבי משה: "מפורש שאותן הנוהגין לתקוע גם בערב הוא במנחה, שלכן אף שאנו אין נוהגין לתקוע אלא בשחרית, [מנחה] הוא טוב לתשלומין בערב. וגם שאפשר שהמנהג שלנו הוא עיקרו שרק פעם אחת תוקעין ולא שני פעמים, **וקבעו זה בשחרית שהכל מצויין בבית הכנסת** ובמנחה אין הכל מצוין, וגם בשחרית שהוא קודם שיוצאין למלאכתן עדיף להתעורר לתשובה כדי להתנהג בדרך התורה בעסקיו, שלכן כששכחו ולא תקעו בערב הרי הוא מעצם מנהג התקיעה ולא רק תשלומין, עכ"פ כשלא תקעו בשחרית יש להם לתקוע במנחה". ומדבריו שקבעו את התקיעה בשופר באלול "בשחרית שהכל מצויין בבית הכנסת", קצת משמע שעיקר התקנה היתה לתקוע בציבור.

ואולי יש קצת משמעות מדברי הלבוש (סי' תקפא) שהתקיעות באלול הם חובת הציבור, שהביא את דברי הפרקי דרבי אליעזר [המובא בטור, ראה לעיל **אות א**] וסיים: "לכן **אנו תוקעים** גם כן כדי למנוע העם מחטא ועון... והוא כדי לעורר העם שיעשו תשובה על הראשונות, ויהיו גם חרדים על דבר ה' לעשות להבא". וכעין זה כתב ערוך השלחן (סי' תקפא סע' א) "ולפיכך נהגו **כל ישראל לתקוע** בשופר אחר התפילה כל החודש הזה", וקצת משמע מדבריהם שהציבור נוהג לתקוע בשופר, כי חובה זו מוטלת על הציבור.

ולכאורה יש גם ראיה מלשון הרמ"א "מראש חודש ואילך **מתחילין לתקוע** אחר תפילת שחרית", והנה מרן המחבר פתח את דבריו בדיני שופר של ראש השנה (סי' תקפו סע' א) בנוסח "**שופר של ראש השנה** מצוותו בשל איל וכפוף", ומשינוי לשונו של הרמ"א שלא כתב "שופר של חודש אלול תוקעין בו כל החודש", משמע שרצה הרמ"א ללמדנו שיש הבדל בגדרה של תקיעת השופר בראש השנה שהיא חיוב מהתורה על כל יחיד ויחיד, ולכן דין השופר מתייחס לראש השנה, כלשון המחבר "שופר של ראש השנה מצוותו...", אך שופר של חודש אלול הוא חובת הציבור ולכן נקט בלשון "מתחילין לתקוע" דהיינו שמחובת הציבור להתחיל ולתקוע בשופר מראש חודש אלול.

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

ומאחר ולדעת רוב פוסקי דורינו, חובת התקיעות בחודש אלול מוטלת על הציבור, הרי שלרופא המתפלל ביחידות כאשר עליו לשהות בשעות הבוקר בבית החולים, אין כל חיוב לתקוע לעצמו בשופר, שכן חובת התקיעה אינה חובת היחיד אלא חיוב בציבור.

וגם נפשטה השאלה השניה. שבעל תוקע המוחזק לתקוע בשופר בראש השנה, אינו יכול לטעון שמגיעה לו הזכות לתקוע בשופר גם בחודש אלול מכח חזקתו לתקוע בראש השנה. שהרי חלוקה חובת התקיעות בראש השנה, שהיא חובת היחיד, מחובת התקיעה באלול שהיא חובת הציבור, ואין כל מכנה משותף ביניהם, ולכן החזקה על מצות התקיעה בראש השנה לא מהווה חזקה על מצות התקיעה בחודש אלול.

ומעתה נבוא לדון בעוד נפק"מ הלכתיות היוצאות מהגדרת חיוב התקיעות באלול כחובת הציבור:

*

ה. תקיעה בשופר בלילות חודש אלול

כתב הלבוש: "ומה שמפסיקין ביום כ"ח ואין תוקעין גם בערב ר"ה הוא כדי להפסיק ולהבדיל בין זה השופר שהוא מתקנת חכמים לשופר של ר"ה שהוא מן התורה", ודייק המג"א (ס"ק יד) מדבריו: "משמע [מדנקט הלבוש "יום כ"ח"] שגם בלילה שלפניו אין לתקוע", עכ"ל. ומכלל לאו אתה שומע הן, ולכאורה יש ללמוד מדברי המג"א שלדעתו אין כל מניעה לתקוע בשופר באלול **בלילה** [ורק בליל ערב ראש השנה אין לתקוע, כדי להפסיק בין תקיעה דחובה לתקיעה דרשות].

והנה אם נאמר שהתקיעות באלול הן חובת היחיד, נתבאר לעיל [**אות ב**] בטעם הדבר, שתיקנו לתקוע בשופר בחודש אלול "כעין דאורייתא" של תקיעת השופר בראש השנה, דהיינו תקנת התקיעה בשופר באלול דומה בגדר חיובה לחיוב התקיעה בראש השנה. ולפי זה יש לומר שכשם ש"זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה" (שו"ע או"ח סי' תקפח סע' א), גם התקנה לתקוע בשופר בחודש אלול היתה כעין חיוב תקיעת שופר בראש השנה, ולכן אין לתקוע בלילה.

מה שאין כן אם התקיעות באלול הן חובת הציבור, הרי שאין הכרח שגדר חיוב התקיעות באלול הוא כגדר חיוב התקיעות בראש השנה, ושפיר אפשר לתקוע גם בלילה.

אולם כבר הבאנו לעיל [**אות ד**] את דברי האגרות משה שמסתברשאין לתקוע בשופר בלילה מטעם אחר "לפי שאינו עת רצון מתחילת הלילה ועד חצות".

ו. סדר התקיעות באלול

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

הטור (או"ח סי' תקצו סע' א) הביא את שיטת הערוך שכל תקיעה של היחיד צריכה להיות לא פחות מעשרה קולות, וביאר הב"ח את דבריו: "דמאחר שתיקן ר' אבהו משום ספק לתקוע תשר"ת ותש"ת ותר"ת, אם כן כל יחיד התוקע בציבור אין לו לתקוע אלא כסדר הזה, משום דאם יתקע תשר"ת או תש"ת או תר"ת לבד, יסברו השומעין שזה הוא עיקר התקיעה ויבואו לטעות, ומשום הכי קאמר דכל קול תקיעתא דיחידאי מיבעי להיות עשרה לא פחות". ומכך מסיק הב"ח: "ולפי זה כל תקיעות **אף דכל חודש אלול לא יתקעו בפחות** אלא כסדר הזה" [דהיינו עשרה קולות: תשר"ת תש"ת תר"ת].

וחידוש זה של הב"ח מובן לשיטתו המובאת לעיל [**אות ב**] שיש **השוואה** בין תקיעות ראש השנה לתקיעות **חודש אלול**, כדבריו "עלה אלקים בתרועה - תרועה של ראש השנה, ה' בקול שופר - תקיעות של חודש אלול". וכמבואר לעיל, שיש ללמוד מכך שגם בגדר החיוב אין הבדל בין התקיעות בראש השנה לתקיעות באלול, ושניהן מחיובי היחיד הן, [אלא שמוסיף הב"ח: ולא נהגו כן, ואפשר דלרבינו תם דתיקן תשר"ת אין לחוש אף אם יתקעו תשר"ת לבד, ואנו מנהגינו כרבינו תם"].

תקיעה בשופר פסול או על ידי קטן

מדברי הב"ח שראוי לתקוע בכל חודש אלול סדר של עשרה תקיעות, למד בשו"ת שבט הקהתי (או"ח ח"א סימן קפה) שהתקיעות בחודש אלול צריכות להיות כדין "ולפי זה יש להקפיד גם כן שלא יתקע קטן, וגם שהשופר לא יהיה פסול, ודינו לכתחילה כשופר של ראש השנה". והוא מטעים את דבריו: "דהטעם דתוקעין בחודש אלול עי' במג"א (סי' תקפא) בשם מהרי"ל דכתיב תקעו בחודש שופר, חודש שלם של ל' יום, ולפי זה צריך שיהיה שוין כל התקיעות דחודש אלול לכתחילה כמו התקיעות דראש השנה".

ונראה כי דברי שבט הקהתי נאמרו רק אם תיקנו לתקוע באלול כחובת היחיד "כעין דאורייתא" של תקיעת השופר בראש השנה המוטלת כחיוב על היחיד, ולכן מובן מדוע צריך שלכתחילה יהיו כל התקיעות באלול כמו התקיעות של ראש השנה, בשופר כשר, ולא על ידי קטן. וכמו כן, צריך לתקוע סדר של עשרה קולות: תשר"ת תש"ת תר"ת, כפי שתוקעין בראש השנה.

ברם אם התקיעות באלול הן חובת הציבור, הרי שאין הכרח שגדר חיוב התקיעות באלול יהיה כגדר חיוב התקיעות בראש השנה, וממילא אין מחוייבים לתקוע דווקא בשופר כשר ולא על ידי קטן, וגם די בסדר תקיעות של תשר"ת.

ח. האם רשאי להפסיק בתפילת שמונה עשרה כדי לשמוע תקיעות

בשו"ת שבט הקהתי (או"ח ח"ג סימן קפג) דן בשאלה "כשעומד בשמונה עשרה ושומע התקיעות שתוקעין בחודש אלול, האם מותר לו להפסיק בשתיקה כדי לשמוע התקיעות". ומסקנתו: "דאם לא יוכל לשמוע אחר כך התקיעות, מותר לו להפסיק לשמוע, כיון דהוא מנהג קדמון לשמוע תקיעת שופר, כמו שהביא הטור, והוי הפסק לצורך מצוה. ומכל מקום אם

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

אפשר לו שיגמור הברכה, טוב יותר שיפסיק אחר גמר הברכה בשתיקה. ואולי מהני בתקיעות דחודש אלול גם אם ממשיך להתפלל בעת שתוקעין, וצ"ע".

והנה כידוע, נוסח ספרד בראש השנה, לתקוע בשופר באמצע תפילת שמונה עשרה בלחש של מוסף. וכתב המטה אפרים (סי' תקצא סע' יג) "ואם יש יחידים שמאריכים יותר מהש"ץ ולא הגיעו לסיום הסדר, והש"ץ מתחיל לתקוע, יש להם לשתוק ולכוין אזניהם לתקיעת הש"ץ".

ומעתה נראה שאם התקיעות באלול הם חובת היחיד "כעין דאורייתא" של חיוב תקיעת השופר בראש השנה המוטלת על היחיד, הרי שאין כל ספק שגם בחודש אלול יש להפסיק באמצע התפילה כדי להאזין לתקיעת השופר ולצאת ידי החובה המוטלת עליו, כשם שהותר הדבר בראש השנה.

אולם אם התקיעות באלול הן חובת הציבור ובכך הן שונות מחיוב התקיעות בראש השנה המוטל על היחיד, יתכן שרק בראש השנה שהחיוב מוטל על היחיד התירו לו להפסיק ולהאזין לתקיעות באמצע תפילת שמונה עשרה, אולם באלול שהחיוב הוא על הציבור אין היחיד מחוייב להפסיק בשמונה עשרה לצורך שמיעת התקיעות, כי התקנה לתקוע בציבור מתקיימת גם כאשר יחיד זה העומד בתפילת שמונה עשרה לא הפסיק כדי לשמוע את התקיעות [וכביכול יש להחשיב את העומד בתפילה כאילו נמצא בביתו, ונתבאר לעיל שאם התקיעות חובת הציבור, אין היחיד מחוייב לתקוע בשופר בעצמו].

ולדוגמה, אם עומד בתפילת שמונה עשרה של נעילה, ושומע את תקיעת השופר שבמוצאי יום הכיפורים, מסתבר שאינו צריך להפסיק ולשמוע את התקיעה, שהרי כל עיקרה של התקיעה במוצאי יום כיפור הוא "סימן לסילוק שכינה למעלה שנאמר עלה אלקים בתרועה" (משנ"ב סי' תרכג ס"ק יב) ותקיעה זו בודאי אינה חובה על היחיד, ואם כן מאחר ונתקיימה החובה הציבורית לתקוע בשופר, גם אם היחיד לא שמע את קול השופר כי עמד בתפילה אינו מחוייב בדבר כין שהתקיעה אינה חובת היחיד אלא חובה לציבור.

ט. ישיבה בעת התקיעות

עוד כתב בשו"ת שבט הקהתי (או"ח ח"ג סימן קפג) וז"ל: "ואודות אם צריכים השומעים לעמוד בתקיעות שתוקעין בחודש אלול. בפשטות לא צריכין לעמוד, דאפילו בראש השנה מותר לישב בתקיעות שלפני שמונה עשרה דמשום הכי איקרי הני "תקיעות דמיושב" אלא שנהגו לעמוד. אם כן הני תקיעות דתוקעין בחודש אלול אפשר לישב, אבל נהגו העם לעמוד, ואולי כיון דתוקעין אחר עלינו ובעלינו עומדים".

אולם, מסתבר שאם התקיעות באלול הם חובת היחיד "כעין דאורייתא" של חיוב תקיעת השופר בראש השנה המוטלת על היחיד, פשיטא שגם בחודש אלול אפשר לשבת בתקיעות, כשם שהותר הדבר בראש השנה.

י. שמיעת תקיעות שופר בטלפון

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

בספרנו **רץ כצבי (חלק ב סימן י פרק א)** הבאנו את דברי המנחת אלעזר (חלק ב סימן עב) שאם שמע קול שופר באמצעות הטלפון בראש השנה [באופן שאין חילול יום טוב] "פשוט דלא יצא, דלא עדיף מהתוקע לתוך הבור או לתוך הדות, לאותן העומדים בחוץ, אם קול שופר שמעו בלי קול הברה כלל יצאו, ואם קול הברה שמעו עם קול שופר, לא יצאו, כמו שפירש"י בראש השנה (כח, א; ובשו"ע סימן תקפז). והכא נמי בא הקול על ידי הטלפון **מעורב**, לא כמו הקול של האיש שמדבר רק קולו כְּאוֹב, וגם קול השופר ישתנה בוודאי ויתערב כמו דרך הברת הטלפון, וזה פשוט".

ודעת האגרות משה (או"ח ח"ד סימן פד) שאינו יוצא ידי חובה כאשר שומע דרך הטלפון מכיון "שקול הנשמע מהמיקרופון איננו קול האדם עצמו אלא כשמדבר נעשה רושם של הברותיו שם ומה שנשמע הוא קול ההברה". וכן כתב הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ח"א סימן ט) "שהשומע קול שופר או מקרא מגילה על ידי טלפון או רמקול (אף אם נאמר שהקול אינו משתנה ולא נחשב לתוקע לתוך הבור או הדות) שלא יצא ידי חובתו, משום דדווקא כשרושם שמיעת האוזן, נעשה באופן ישר על ידי קול השופר, שמזעזע את האויר ויוצר בו גלי קול אז חשיב כשומע קול שופר, משא"כ כשהאוזן שומעת רק תנודות של ממברנה, אע"פ שגם אותם התנודות יוצרות באויר גלי קול ממש כדוגמת קול השופר, אפילו הכי מסתבר שרק קול תנודות ממברנה הוא שומע ולא קול שופר".

והנה, אם מטרת התקיעות בחודש אלול נועדה "כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה" (לשון הטור; הובא **לעיל אות א**), מסתבר שיוצא ידי חובה גם אם שמע את תקיעת השופר באמצעות הטלפון, שהרי סוף סוף נתקיימה תכלית התקיעה לעוררו לתשובה.

מה שאין כן אם התקיעות באלול הן חובת הציבור ובכך שונה גדרן מגדר חיוב התקיעות בראש השנה, הרי שאין כל צורך שהתקיעה תהיה באופן שיוצא בו ידי חובה בראש השנה, וגם אם שמע באמצעות הטלפון, אין הפסול של "קול מעורב" מעכב, וכמו כן אפשר שאין פסול במה שאינו שומע את קול השופר אלא את קול הטלפון, ושפיר יצא בזה ידי חובת התקנה להתעורר בתשובה על ידי תקיעת השופר.

אך יתכן שאם התקיעות באלול הם חובת היחיד "כעין דאורייתא" של חיוב תקיעת השופר בראש השנה המוטלת על היחיד, הרי שאין די בהתעוררות לתשובה הנגרמת מהתקיעות, אלא יש גם צורך שהתקיעות יהיו דומות לתקיעות בראש השנה, ואם בראש השנה אינו יוצא ידי חובת התקיעות באמצעות הטלפון, כך גם בחודש אלול אינו יוצא ידי חובה באמצעות הטלפון [ובדומה למבואר לעיל [**אות ו**], שאם התקיעות באלול הן חובת היחיד, צריך שיהיה השופר כשר כבראש השנה].

יא. ברכת שהחיינו על תקיעת השופר הראשונה בחודש אלול

רבי שלמה קלוגר בהגהות חכמת שלמה על השו"ע (סימן תקפא ס"ג) מבאר טעם נוסף מדוע אין תוקעין בשופר בערב ראש השנה: "מפני שבראש השנה מברכים שהחיינו על השופר, ואם היו תוקעים בכל יום אם כן אינו דבר חדש, דאתמול היו גם כן תוקעין, ואף דהתם [בחודש אלול] הוי בתורת רשות וכאן לשם מצוה דאורייתא, מכל מקום על כוונה בלבד ללא מעשה לא שייך לברך בראש השנה שהחיינו. אבל אם אין תוקעין בערב ראש השנה, דומה כעין שמבואר

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

בהלכות שהחיינו (שו"ע או"ח סי' רכה סע' ו) דפרי המתחדש שתי פעמים בשנה מברכין שהחיינו, כן הכא נמי נהי דתקעו מקודם, **כיון דהפסיק יום אחד שייך לברך שהחיינו**, וזה טעם נכון לפענ"ד".

ודבריו צ"ע, שכן אם נדמה את ברכת השהחיינו על תקיעות בשופר לברכת שהחיינו על פרי חדש, הרי שלגבי פרי חדש מותר לברך פעמיים שהחיינו רק אם עברו **שלושים יום** מברכתו הקודמת, כדברי הגמרא (ברכות נח, ב) "אמר ריב"ל הרואה את חבירו לאחר שלושים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו". ואם כן מה הועילה ההפסקה בתקיעות בערב ראש השנה, והרי לא היתה הפסקה של שלושים יום, וכיצד יכול לברך שהחיינו על תקיעת השופר בראש השנה, והרי אין זה דבר חדש.

ובאמת יש להתפלא, ראשית, מדוע אין מברכים על תקיעת השופר בחודש אלול, והרי לפי הרמ"א מברכים על מנהג [כגון הלל בראש חודש] ומדוע שלא נברך ברכה על מנהג תקיעת השופר באלול. ועוד יש להבין, מדוע אין מברכים שהחיינו כשתוקע את התקיעה הראשונה בחודש אלול. ובמג"א (סי' תכב ס"ק ה) הביא את דברי האבודרהם שכתב שאין מברכין שהחיינו בעת אמירת הלל בראש חודש כי בדרך כלל לא עוברים שלושים יום מאמירת הלל אחד לשני [ובשו"ת זקן אהרן (ח"א סימן י) נשאל מדוע אינו מחוייב לברך שהחיינו באמירת הלל בחג הסוכות שהרי עבר כבר יותר משלושים יום מאמירת הלל בר"ח אלול, שהרי בראש השנה אין אומרים הלל. ויישב: שמאחר וברכת ההלל הוא מצרכי תפילות יו"ט אם כן באמירת שהחיינו על הכוס בליל יו"ט ראשון של סוכות יוצא בזה ידי חובת אמירת שהחיינו על כל מצוות החג, ובכלל זה אמירת הלל]. ומבואר בזה שאף על מנהג רבנן יש לברך שהחיינו, ולכן הוצרכו ליישב מדוע אין מברכים שהחיינו על קריאת ההלל בר"ח, ואם כן צריך ביאור מפני מה לא מברכים שהחיינו על תקיעות חודש אלול.

והנה על השאלה מדוע אין מברכים על תקיעת שופר באלול, תירץ בשו"ת רבבות אפרים (או"ח סימן שצג) "דשאני הכא שזה רק הכנה כדי להתעורר בתשובה ואם נתעורר על ידי דבר אחר אולי אין צריך לתקוע, אם כן בדבר כזה שהוי רק הכנה למצוה ועצם העשיה אין בו מצוה יתכן דעל זה אין לברך. וערוב תבשילין ונטילת ידים, עצם הדבר הוא מצוה כי עושה פעולה [ולכן מברכים על עשייתם] משא"כ התקיעה היא רק הכנה ומשום כך אין מברכין". ועוד תירץ: "שכבר מצאנו (סוכה מג, א) דאין מברכין על חביטת ערבה בהושענא רבה דנביאים **הנהיגו** כן **ולא בתורת תקנה** ולא שייך לומר וציונו, והוא הדין בתקיעת שופר של חודש אלול דחז"ל תיקנו אבל לא **בתורת תקנה**, ובמילא אין לברך".

ועל השאלה מדוע אין מברכים שהחיינו כשתוקע את התקיעה הראשונה בחודש אלול, תירץ ידידי ר' בן ציון יששכר דוב (בארי) קאהן הי"ו, שברכת שהחיינו שמברכים על תקיעת השופר בראש השנה, עולה למפרע אף על תקיעות חודש אלול. וכעין שאמרו (סוכה מו, א) "העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחיינו וקיימנו", ומסיקה הגמרא "אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דקאמר להו לכולהו אכסא דקדושא", וכן נפסק למעשה בשו"ע (או"ח סי' תרמא סע' א) "שאנו סומכים על זמן שאנו אומרים על הכוס של קידוש", והיינו שברכת השהחיינו בחג הראשון של סוכות חלה למפרע על שעת עשיית הסוכה. וכפי שביארו האחרונים שמטעם זה לא מברכים שהחיינו על מצות ביעור חמץ בערב פסח, כי ברכת שהחיינו על כוס ראשון בליל הסדר חלה למפרע על מצות ביעור חמץ (עי' בטור או"ח סי' תלב).

אולם ידידי ר' יעקב מאיר (ג'ורג') מאנן הי"ו דחה את דבריו, על פי המבואר לעיל [**אות א**] שאין תוקעין בערב ראש השנה כדי להפסיק בין תקיעות דחובה לתקיעות דרשות או כדי לערבב את השטן, ומאחר שאנו חפצים להפריד בין

תקיעת שופר בחודש אלול - חובת הציבור או חובת היחיד

תקיעת השופר בראש השנה לתקיעות של אלול, הרי שאין לחבר את ברכת שהחיינו שעל מצות תקיעת השופר בראש השנה לתקיעות של חודש אלול, ולא שייך לומר שברכת שהחיינו על השופר בראש השנה תועיל למפרע על תקיעות חודש אלול, ומעתה שבה הקושיה למקומה, מדוע אמנם לא מברכים שהחיינו כשתוקע את התקיעה הראשונה בחודש אלול.

ולפי המבואר לעיל שתקיעת השופר באלול היא חובת הציבור, הדברים מבוארים היטב. שהרי ברכת שהחיינו נועדה לבטא את רגשות השמחה הפרטית של **היחיד**, המודה לה' שזיכהו להגיע לזמן הזה, ולפיכך **אין לברך ברכת שהחיינו על מצוה המוטלת על הציבור**, ולכן התקיעות בחודש אלול שהן חובת הציבור, לא שייך לברך שהחיינו.

*

לסיום ברצוני לציין, כי בשעה שמסרתי את השיעור בכולל "מגן דוד" בבוורלי הילס, סיפרו לי המשתתפים על מנהג עדות ספרד לומר סליחות מידי יום באשמורת הבוקר, ובמהלכם אומרים חמש פעמים י"ג מידות, ולפני אמירת "ויעבור ה' על פניו ויקרא", תוקעים בשופר ושבים לתקוע גם באמצע אמירת קדיש בסיום הסליחות. ומנהג זה מתאים עם המבואר לעיל שהתקיעות בחודש אלול הם חובת הציבור, וכידוע אמירת י"ג מידות נוהגת רק בציבור, ואף אמירת קדיש היא רק בציבור, ולכן המנהג לתקוע בשופר נקבע בעת אמירת י"ג מידות ובקדיש, להדגיש שהתקיעות הם חובת הציבור.

אמנם מצאתי בדברי האדר"ת שכתב בספרו אלה יעמדו (עמ' כב) וז"ל: "תקיעת שופר בראש השנה צריך להיות מעומד, טוש"ע ריש סימן תקפ"ה, והוא מדכתיב לכם בשופר, יום תרועה יהיה לכם, נלמד מספירת העומר, דכתיב גם כן וספרתם לכם, והתם כתיב בקמה, לשון בקומה. אך אם תקע מיושב יצא, מג"א שם סק"א. ונראה פשוט דהוא הדין **תקיעת שופר של יובל** שנזכה במהרה בימינו לקיימה, **דדין אחד למצות תקיעת שופר של יובל עם תקיעת שופר של ראש השנה,** עי' ר"ה (לד, א)". ומתבאר בדבריו **שאין לחלק** בין תקיעת **שופר בראש השנה** שהיא **חובת יחיד** לבין תקיעת **שופר של יובל** שהיא בוודאי **חובה על הציבור** המוטלת על בית דין, וצ"ע.